

POUK UMETNOSTNE ZGODOVINE KOT POLIGON ZA RAZVIJANJE VIZUALNE PISMENOSTI: PRIMER IZ PRAKSE

Art History Lessons as Proving Ground for Visual Literacy Development: Case Study

IZVLEČEK

Prispevek obravnava razvijanje vizualne pismenosti v okviru interdisciplinarnega tematskega sklopa (ITS-a) v programu gimnazija na Srednji šoli in gimnaziji Kočevje v šolskih letih 2019/2020 in 2020/2021. Ta temelji na uporabi likovnega snovanja kot metode za razširjanje in poglobljanje umetnostnozgodovinskega znanja ter doseganje ciljev z afektivnega in vzgojnega področja. Prek likovne aktualizirane reinterpretacije umetnostne dediščine kočevskega in ribniškega lokalnega okolja so dijaki poglobljali svoj odnos z umetnino in jo komentirali onkraj prostora besednega diskurza. S tem so razvijali vizualno pismenost kot sposobnost interpretacije vizualnih sporočil in ustvarjanje novih vizualnih del, torej vizualno izražanje lastnih konceptov, misli in namer.

Ključne besede: umetnostna zgodovina, vizualna pismenost, vizualno izražanje

ABSTRACT

This article focuses on visual literacy development in the context of an interdisciplinary thematic cluster in the grammar school programme at the Kočevje Secondary School and Grammar School in the 2019/2020 and 2020/2021 school years. It was based on visual design to broaden and increase the knowledge of the history of art and achieve affective and educational goals. The students strengthened their relationship with art and commented on it beyond verbal discourse, i.e., through an artistic reinterpretation of the art heritage of the local environment of Kočevje and Ribnica. As a result, they developed visual literacy as a skill to interpret visual messages and create new visual works. In other words, they could visually express their own concepts, thoughts, and intentions.

Keywords: art history, visual literacy, visual expression

UVOD

V uvodu knjige *Visual literacy* (2008: 4) je James Elkins pričakovano ubesedil spoznanje, da je od osemdesetih let 20. stoletja retorika podob vse prodornejša in je končno privedla do pojava vizualne kulture. V njej informacije prejemamo prek podob in jih v vizualni obliki pogosto tudi predelujemo, združujemo, selekcioniramo in jih posredujemo naprej. Takšna situacija seveda postulira neki minimalni standard obvladovanja veščine, ki je nujna za uspeh tovrstne komunikacije. Če ga pri besednem sporazumevanju opišemo s pojmom pismenost, gre pri razbiranju vizualnih sporočil za drugačno, vizualno pismenost.

V prispevku je predstavljen praktični primer uporabe likovnega snovanja kot metode za usvajanje umetnostnozgodovinskega znanja pri pouku interdisciplinarnega sklopa (v nadaljevanju ITS) na Gimnaziji in srednji šoli Kočevje v šolskih letih 2019/2020 in 2020/2021. Z osredotočenjem na nediskurzivno dimenzijo umetnostnih del in vključevanjem čustvene komponente predstavlja možnost za aktivnejšo, samoregulativno vlogo učencev v učnem procesu in tako omogoča doseganje ciljev na višjih stopnjah Bloomove revidirane taksonomske lestvice (predvsem na stopnjah

analizirati in ustvariti) ter ciljev, ki posežejo na afektivno in vzgojno področje.

VIZUALNA PISMENOST: ZAMEJITEV IN PEDAGOŠKI POTENCIAL

Izraz *vizualna pismenost* je Elkins prvič uporabil leta 2003 v delu *Visual studies: a skeptical introduction* in mu posvetil obširno poglavje, v katerem se je ukvarjal z vprašanji, kaj ta pojem pomeni in kako se povezuje z umetnostno zgodovino (str. 125–196). Upošteval je možnost uporabe drugih sorodnih izrazov, kot so *vizualna kompetenca* (*kompetence*), *vizualne prakse*, *vizualni jezik*, *vizualne veščine*, in jih distinktivno pojasnil (Elkins, 2008: 1–2). Zanimiva je njegova ugotovitev, da je na področju didaktike umetnostne zgodovine v svoji najbolj asketski obliki ter z nekoliko drugačnim pomenom prisoten že več kot sto petdeset let v smislu neposrednega prepoznavanja umetniških del, s čimer je mišljen priklic naslova in avtorja ali avtorice dela (prav tam: 1).

Vizualna pismenost, o kateri govorimo danes, zajema širši nabor veščin in kompetenc, ki so potrebne za to, da lahko podoba postane medij, prek katerega se uspešno

► SLIKA 1: Stane Jarm, *Deklica s piščalko*, bron, 1959 (postavitev na glavnem trgu v Kočevju 1963). (Foto: Kian Eržen, dostopno na: <https://itsumetnostnievodnik.splet.arnes.si/2021/04/08/deklica-s-piscalko>)

izražamo in komuniciramo. Finski didaktik umetnostne zgodovine Jari Martikainen (2017: 6) jo definira kot sposobnost smiselnega delovanja v vizualnem socialnem svetu, ki vključuje dva vidika: 1) zmožnost vizualnega izražanja svojih misli in namer ter 2) razbiranja oziroma pravilnega interpretiranja vizualnih sporočil drugih. Susan Shifrin (2008: 108), ki se z didaktiko umetnostne zgodovine in z muzejsko pedagogiko ukvarja v Združenih državah Amerike, je kot primarni cilj vizualne pismenosti definirala naučiti se gledati, zaznavati in se odzivati na dela vizualne umetnosti.

Umeščanje vizualne pismenosti znotraj umetnostne zgodovine je potekalo hkrati s siceršnjim razvojem discipline od zadnje ključne paradigmatke spremembe v sedemdesetih letih 20. stoletja (prim. Mikuž, 2011: 18; Vidrih, 2008: 101). Spodbudili so ga metodološki pristopi *nove umetnostne zgodovine*, npr. Svetlane Alpers, ki je preučevala nizozemsko vizualno kulturo skozi nizozemsko slikarstvo in ne zgodovine nizozemskega slikarstva, Carol Armstrong, ki se je ukvarjala z razmerjem med podobo in besedilom, Rogerja Desmondja, ki se je osredotočil na avdiovizualne medije, ter Jonathana Craryja in Thomasa Crowa, ki sta odprla vprašanje umestitve vizualnega znotraj širše kulturne produkcije (Shifrin, 2008: 109–111). Izčrpne obravnavanje umetnine z upoštevanjem vseh petih čutov sta se na nivoju znanstvenega preučevanja lotili tudi Bissera Pentcheva v članku *The Performative Icon* (2006) in desetletje zatem še Martina Bagnoli z razstavo *A Feast for the Senses: Art and Experience in Medieval Europe* (16. 10. 2016–8. 1. 2017) v Walters Art Museum v Baltimoru (Maryland, ZDA).

Martikainen (2017: 5–6) je v sklopu svoje poučevalne prakse izpostavil *slikovni, emocionalni, afektivni in čutni obrat* v umetnostni zgodovini (te sicer zaznamo tudi širše v humanistiki in družboslovju), ki je proti koncu 20. stoletja ključno posegel v tradicionalni logocentrični pristop k obravnavanju umetniških del. Slikovni obrat je sprožila vizualna kultura, ki je imela vse več pojavnih oblik in je zavzemala tudi vse pomembnejše vloge v našem vsakdanjem življenju. Na ta račun se je spremenil odnos med besedo in podobo, saj pomeni in sporočila niso več nujno konstruirani le verbalno, ampak tudi vizualno (prav tam). O multisenzornih in aktivnih učnih pristopih k poučevanju srednjeveške umetnosti sta leto pozneje pisali še Marice Rose in Tera Lee Hedrick (2018).

ITS KOT PRILOŽNOST ZA RAZVIJANJE VIZUALNE PISMENOSTI

Iščem, tuhtam, soustvarjam: priročnik za načrtovanje in izvedbo interdisciplinarnega tematskega sklopa, ki so ga pripravili na Zavodu RS za šolstvo, ITS definira kot vsebinsko zaokroženo celoto, »s katero se uresničujejo in poglobljajo medsebojno povezani cilji različnih disciplin oziroma predmetov (najmanj treh). Zato se načrt ITS oblikuje na podlagi učnih načrtov izbirnih predmetov oziroma na podlagi posebnih (izbirnih) znanj iz učnih načrtov obveznih predmetov, lahko pa tudi kroskurikularnih tem (knjižnično informacijsko znanje, okoljska vzgoja) ali izbirnih znanj

► SLIKE 2, 3, 4: *Reinterpretacije Deklice s piščalko*, ustvarila dijakinja drugega letnika gimnazije v Kočevju Lea Ambrožič, 2020. (Foto: Ivanka Ciglič)

drugih oblik vzgojno-izobraževalnega dela (aktivno državljanstvo), ki so potrjeni za programe splošne gimnazije, in sicer v obsegu 105 ur letno v 2. in/ali 3. letniku» (Kregar idr., 2020: 5).

Na Gimnaziji in srednji šoli Kočevje smo v šolskem letu 2019/2020 dijakom prvič ponudili ITS, ki smo ga poimenovali *Umetnost za mlade*. Ta je združeval pretežno humanistično in družboslovno naravnane šolske predmete: 1) likovno umetnost (umetnostno zgodovino kot vsebinsko izhodišče raziskovanja z likovnim snovanjem; izvajalki Marjana Dolšina Delač in Ivanka Ciglič), 2) slovenščino (izvajalka Nina Papež), 3) kreativno podjetništvo (izvajalka Ivanka Ciglič) ter 4) kulturo in civilizacijo (izvajalka Ana Mihelič). Krovni interdisciplinarni cilj je bil razumeti vlogo in prepoznati pomen likovne umetnosti v lokalnem okolju ter se je uresničeval v končnem izdelku, *Umetnostnem e-vodniku po Kočevskem in Ribniškem*, ki je javno dostopen na spletnem naslovu <http://itsumetnostnievodnik.splet.arnes.si>. E-vodnik so v dveh letih postopoma izgrajevali dijaki sami, ko so vsakokrat obravnavali nove spomenike in likovna dela, prispevke pa objavljali na spletni strani. Glavni namen ITS-a je bil popularizirati lokalno umetnostno dediščino in humanistično znanje podkrepiti s tehnološkimi rešitvami, ki so blizu dijakom: z različnimi spletnimi orodji, aplikacijami za pametne telefone in družbenimi omrežji. Vse to v duhu razumevanja likovne umetnosti kot nepogrešljive manifestacije duha časa in okolja, v katerem nastaja.

Dvoletni sklop, ki smo ga izvedli v skupnem obsegu 210 ur, je bil zastavljen kot avtentično projektno delo. Po kratkem umetnostnozgodovinskem pregledu so si dijaki izbrali svojo temo in jo raziskovali. Ugotovitve so povzeli v kratkem poljudnoznanstvenem članku, ki so ga objavili v vodniku. Opremili so ga z viri, literaturo, fotografijami in pomemb-

► SLIKA 5: Aprilija Lužar, *Ženski Taxi*, večletni projekt, pred 2002. (Foto: https://sl.wikipedia.org/wiki/Aprilija_Lu%C5%BEar#/media/Slika:AprilijaLužar2004_foto_nadazgank.jpg)

► SLIKI 6 in 7: Vizualno razmišljanje o umetniških projektih Aprilije Lužar skozi njene portrete. Ustvaril dijak drugega letnika gimnazije v Kočevju Luka Bončina, 2020. (Foto: Ivanka Ciglič in Luka Bončina)

nimi spletnimi povezavami. Vodnik so širši, predvsem lokalni javnosti predstavili na okrogli mizi, ki je bila zaradi epidemičnih razmer izvedena v virtualni obliki.

LIKOVNO SNOVANJE KOT DIDAKTIČNI PRISTOP K UMETNOSTNOZGODOVINSKEMU RAZISKOVANJU

Martikainen (2017: 8–9) umetnostno zgodovino dojema kot **znanje, ki se nanaša na vizualno preteklost, a se prav tako tiče naše vizualne sedanjosti, njena aplikativna vrednost pa je v interpretaciji in izdelavi novih vizualnih del.**

Takšno konceptualno izhodišče je od njega zahtevalo konkretni didaktični premik od frontalnega pouka k avtentičnemu učenju (oz. *„learning by doing“*, kot sam poimenuje metodo) in mentorskem pristopu. Tako je operativiziral cilje, ki se nanašajo na področje umetnostne zgodovine, in jih konkretno osmislil.

Dijake je povabil, naj o likovnih delih ne razmišljajo le besedno, ampak tudi vizualno. Namesto klasične pisne interpretacije so izdelali modernizacije podob, v katerih so zajeli njihovo aktualizirano sporočilo in osebno doživljanje dela, ki z močjo podobe sega na polje nediskurzivnosti. Takšne intimne učne izkušnje so delovale kot vir notranje motivacije za nadaljnje raziskovanje in samostojno branje strokovne literature (Martikainen, 2017: 14–16).

► SLIKI 8 in 9: Župnijska cerkev sv. Fabijana in Boštjana ter sv. Jerneja v Kočevju (Foto: Klara Štefanič) Reinterpretacija župnijske cerkve v Kočevju, ustvarila dijakinja drugega letnika gimnazije v Kočevju Klara Štefanič, 2020 (Foto: Klara Štefanič)

Po Martikainenovem zgledu smo v okviru ITS-a za dijake organizirali projektno tridnevje v enem od Centrov šolskih in obšolskih dejavnosti (CŠOD) na Primorskem, ki zaradi organizacijske prožnosti dopušča daljše, kontinuirane oblike učnega procesa in omogoča poglobljeno razvijanje ideje. V odmaknjenem okolju so se dijaki posvetili likovnemu reinterpretiranju in aktualiziranju izbrane umetnine (Slike 1, 5, 8, 10). S subjektivno poudarjenim poustvarjanjem so

izvirnik predstavili v svoj lastni miselni svet, ga intimno doživljali, se z njim povezali in vzpostavili (vizualni) dialog ter v njem prepoznali aktualno sporočilo za sodobni čas. Izvirne rešitve (Slike 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11), ki so nastale v različnih tehnikah in slogih, so predstavili na virtualni likovni razstavi, ki so jo vključili v spletno predstavitev e-vodnika z javno okroglo mizo.

► SLIKI 10 in 11: Drago Hrvacki, DFH63, akril na lesu, 2012. Reinterpretacija slike DFH63, ustvarila dijakinja drugega letnika gimnazije v Kočevju Ema Lavrič, 2020. (Foto: Ema Lavrič)

SKLEP

Umetnostna zgodovina se znotraj formalnega izobraževanja pogosto najde v podporni vlogi likovnemu snovanju: kaže na primere uresničitev likovnoteoretskih razmišljanj, priskrbi zglede za ustvarjanje in opozori na razmislek o vlogi podobe kot sredstva za komunikacijo. Tu smo relacijo obrnili in izpostavili predvsem umetnostno zgodovino kot osrednji humanistični predmet, likovno snovanje pa uporabili kot metodo za poglobljanje umetnostnozgodovinskega znanja, urjenje s tem povezanih veščin in doseganje ciljev na afektivnem in vzgojnem področju. Ustvarjanje podob je obogatilo besedno obravnavanje lokalne umetnostne dediščine Kočevskega in Ribniškega in jo razširilo na polje neubesedljivega: subjektivnoemocionalnega in vizualnosporočilnega. Umetnine, njihov vizualni izraz in sporočilnost, je predstavilo v kontekst sodobnosti in dijakom razkrilo njihovo esenco v luči lastnih izkušenj in interesov. Razvijanje vizualne pismenosti znotraj umetnostne zgodovine se je izkazalo za dobrodošlo alternativo tradicionalnemu logocentričnemu pristopu.

VIRI IN LITERATURA

Elkins, J. (2003). *Visual studies: a sceptical introduction*. New York: Routledge.

Elkins, J. (2008). Introduction: The Concept of Visual Literacy, and Its Limitations. V: (ur. Elkins, J.): *Visual literacy*. New York & London: Routledge, str. 1–9.

Kregar, S., Rojc, J., Rutar Ilc, Z., Sambolič Beganovič, A., Slivar, B. (2020). *Iščem, tuhtam, soustvarjam: priročnik za načrtovanje in izvedbo interdisciplinarnega tematskega sklopa*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 31. 1. 2022 dostopno na: https://www.zrss.si/digitalna_bralnica/its-prirocnik-za-nactovanje-in-izvedbo-interdisciplinarnega-tematskega-sklopa.

Martikainen, J. M. (2017). Making Pictures, Writing about Pictures, Discussing Pictures and Lecture-Discussion as Teaching Methods in Art History. *Art History Pedagogy & Practice* 2(1), članek IV. 3. 1. 2021 dostopno na: <https://academicworks.cuny.edu/ahpp/vol2/iss1/4>.

Mikuž, J. (2011). Razvoj in dosežki zgodovinske antropologije likovnega. V: (ur. Kovačič, N., Simončič, A.): *Pogledati – gledati, videti – uvideti: Zgodovinsko antropološke študije*. Ljubljana: Narodna galerija, str. 15–48.

Pentcheva, B. V. (2006). The Performative Icon. *Art Bulletin* 88(4), str. 631–655.

Rose, M., Hedrick, T. L. (2018). Multisensory and Active Learning Approaches to Teaching Medieval Art. *Art History Pedagogy & Practice* 3(1). 31. 1. 2022 dostopno na: <https://academicworks.cuny.edu/ahpp/vol3/iss1/4>.

Shifrin, S. (2008). Visual Literacy in North American Secondary Schools: Arts-Centered Learning, the Classroom, and Visual Literacy. V: (ur. Elkins, J.): *Visual literacy*. New York & London: Routledge, str. 105–128.

Vidrih, R. (2008). *Teorija umetnosti in umetnostne zgodovine v drugi polovici 20. stoletja: klasična tradicija in novo umetnostno zgodovinopisje* [doktorska disertacija]. Ljubljana: Filozofska fakulteta.